

Muhafazakâr Kadınların İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Cinsiyet Eğilimleri

Gender Tendencies of Conservative Women in the Context of the Istanbul Convention

Hayrunnisa DOKUYUCU SOLAK

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

PhD Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences

Ankara, Turkey

nisadkycu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1398-817X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 5 Ocak / January 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 7 Mayıs / May 2022

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran / June 2022

Sayı / Issue: 28 Sayfa / Pages: 125-152

Atıf / Cite as: Dokuyucu Solak, Hayrunnisa. "Muhafazakâr Kadınların İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Cinsiyet Eğilimleri [Gender Tendencies of Conservative Women in the Context of the Istanbul Convention]". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Şırnak University Journal of Divinity Faculty* 28 (June 2022), 125-152. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1053556>

Etik Beyanı / Ethics Declaration: Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine riayet edilmiştir. Makale etik izin gerektirmeyen bir çalışma olup en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir./ In this article, the principles of scientific research and publication ethics are respected. The article is a study that does not require ethical permission. It has been reviewed by at least two referees and was confirmed that it did not contain plagiarism.

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey).

Özet

Bu çalışma İstanbul Sözleşmesi özelinde Türkiye'deki muhafazakâr kadınların cinsiyetçi yaklaşımlara karşı tutumlarını konu edinmektedir. Muhafazakâr kadın gazetecilerin görüşleri ele alınarak ortaya çıkan bu çalışmada görüş ayrılıkları, benzerlikler ve İstanbul Sözleşmesi'nin Türk halkı nezdinde nasıl bir konumda olduğu konu edinilmiştir. İlk olarak İstanbul'da imzalanması sözleşmenin bu ismi almasına vesile olmuştur. Ortaya çıkış amacı aile içi şiddeti önlemek olan bu sözleşmenin muhafazakâr camiada hem savunucuları hem de karşıtları bulunmaktadır. Bu durumun da bir kutuplaşmaya yol açtığı görülmektedir. Öyle ki sözleşmeye karşı çıkanlar bazı savunular tarafından şiddet yanlısı olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde sözleşmeyi savunan muhafazakârlar da sözleşmeye karşı çıkanların bir kısmı tarafından LGBT savunucusu olarak görülmektedir. Her iki tarafın da kendilerince pek çok sebebi bulunmaktadır. Çoğunluğu Müslüman Türk bireylerden oluşan Türkiye'de Batı kaynaklı bir sözleşmenin yürürlüğe girmesi tartışılan konulardan biri olmuştur. Din, gelenek ve kültürel anlamda tamamen farklı bir toplumun kurallarının Türk medeniyetine ve aile yapısına uymadığı ifade edilerek eleştirilmiştir. Burada eleştirilen akımlardan birisi de feminizm olmuştur. İslami feminizm adı altında ortaya çıkan feminizm türü diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de ortaya çıkmış ve bir kesim tarafından eleştirilmiştir. Eleştirenler tarafından İstanbul Sözleşmesi'nin de feminist bakış açısıyla yazıldığı ifade edilerek sözleşmenin objektif olmadığı öne sürülmüştür. Aslında Türk toplumunun ve özellikle de İslamiyet'in kadına özel bir değer verdiği görülmektedir. Ancak feminizm kadına değer vermekten ziyade karşı cinse yönelik nefret içerikli tutumlar benimsediğinden eleştirilmektedir. Bu çerçevede sözleşme hem dini ve kültürel anlamda bu topluma uygun olmadığı hem de cinsiyetçi bir tutum sergilediğinden ötürü eleştirilmektedir. Sözleşmeyi savunanlar ise özellikle son zamanlarda artan kadın cinayetlerinin bu sayede son bulacağı görüşündedirler. Kadını adeta zırh gibi koruyacağını ve yürürlükten kaldırılmasının büyük yanlış olduğunu ifade etmektedirler. Onların nezdinde İstanbul Sözleşmesi kadına şiddetin önündeki en büyük settir. Ancak sözleşme karşıtları bu görüşe sözleşmenin yürürlükte kaldığı süre boyunca artan kadın cinayetlerini göstererek karşı çıkmaktadırlar. Kadınların gözünden incelemek sözleşmenin amacına uygun olarak vazifesini tamamlayıp tamamlamadığını da gözler önüne serecektir. Özellikle muhafazakâr camianın kadınlarının bu sözleşme hakkındaki düşünceleri oldukça önemlidir. Görüldüğü gibi aynı dini ve kültürel değerlere sahip olan kadınlarda bile sözleşmeyi hem savunan hem de sözleşmenin kalkması için çabalayanlar olmuştur. Bu fikir ayrılıklarının dayandığı noktayı belirlemek oldukça önemlidir. Çalışmamızın amacı İstanbul Sözleşmesi özelinde açığa çıkan –özellikle muhafazakâr camiada- görüş ayrılıklarını ortaya koyarak nedenlerini açıklamaya çalışmaktır. Bundan dolayı çalışmamızda yalnızca muhafazakâr kadın gazetecilerin köşe yazıları, röportajları vs. incelenerek ele alınmıştır. Çalışmamız nitel yöntem tekniklerinden söylem analizi kullanılarak hazırlanmıştır. Sözleşmeye karşı çıkan 7 ve sözleşmeyi savunan 7 muhafazakâr kadın gazetecinin sözleşmeye yönelik görüşlerine ve savunma ya da karşı çıkma gerekçelerine yer verilerek tartışılmıştır. Belirtilen muhafazakâr kimliğiyle tanınan kadınların sözleşme hakkında yazmış oldukları köşe yazıları veyahut gerçekleştirmiş oldukları röportajlar ayrıca okunarak analiz edilmiştir. Özellikle sözleşmenin en fazla tartışma konusu olan maddelerine değinilerek tartışma nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Muhafazakâr kadınların İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan bazı kavramlara karşı çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde sözleşme taraftarları da kendi düşüncelerine göre bu ifadeleri savunmaktadır. Sonuç olarak iki taraf arasında büyük oranda bir kutuplaşma olduğu görülmektedir. Sözleşme yürürlükten kaldırılmış olsa dahi bu kutuplaşmanın toplumdaki varlığının devam ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İstanbul Sözleşmesi, Muhafazakârlık, Kadın Hareketleri, Feminizm, Kadına Şiddet.

Abstract

This study deals with the attitudes of conservative women in Turkey towards sexist approaches, in the scope of the Istanbul Convention. In this study, the dissidence and consensus among conservative journalists, and the position of the Istanbul Convention through the Turkish people's eyes were discussed. Because the convention was held in Istanbul, it got this name. This convention, whose purpose was to prevent domestic violence, has both advocates and opponents in the conservative community. This situation seems to have led to polarization. Opposing the convention is described as pro-violence by some defenders. Likewise, conservatives who defend the convention are seen as LGBT advocates by some of those who oppose the convention. Both parties have their own reasons. A western origin treaty's entry into force in Turkey, which is mostly composed of Muslim Turkish individuals, has been one of the issues discussed. It has been criticized for the rules of a completely different society in terms of religion, tradition, and culture do not comply with Turkish civilization and family structure. One of the movements that have been criticized is feminism. Islamic feminism, as a fraction of the feminist movement, emerged in Turkey as well as in other Islamic countries and it was criticized by some sections of society. It has been argued by the critics that the Istanbul Convention was also written from a feminist point of view and that the treaty was not objective. In fact, it is seen that Turkish society, and especially Islam, gives a special value to women. However, feminism is criticized for adopting hateful attitudes towards the opposite sex rather than valuing women. In this context, the convention is criticized for both being religiously and culturally inappropriate for this society and for displaying a sexist attitude. On the other hand, the advocates of the Convention believe that the femicides, which have increased recently, will come to an end by this means. They say that it will protect women like armor and that its abolition is a big mistake. For them, the Istanbul Convention is the biggest barrier against violence against women. However, the opponents of the convention oppose this view by pointing to the increasing number of femicides during the term the treaty was in effect. Examining it through the eyes of women will also reveal whether it has completed its duty under the purpose of the convention. Particularly, the opinions of women in the conservative community about this contract are very important. Even among women with the same religious and cultural values, there were both those who supported the treaty and who defended abolishing it. It is very important to determine the point where these differences of opinion stem from. The aim of our study is to explain the reasons for the differences of opinion, especially in the conservative community, in the context of the Istanbul Convention. Therefore, in our study, only the columns, interviews, etc. of conservative female journalists are used, analyzed, and addressed. Our study was prepared by using discourse analysis, one of the techniques in the qualitative approach. Discussion includes the views of 7 conservative female journalists who defend the convention and 7 conservative female journalists opposing it and their reasons for defending or opposition. Columns that are written by women, who are known for their conservative identity, or the interviews they conducted, were also read and analyzed. Particularly, an explanation was sought for the reasons of the discussion by referring to the most controversial articles of the treaty. It is seen that conservative women oppose some concepts in the Istanbul Convention. Likewise, the supporters of the convention defend these statements according to their own opinions. As a result, it is seen that there is a large degree of polarization between the two sides. Even though the Convention has been repealed, it is seen that the existence of this polarization in society continues.

Keywords: Sociology of Religion, Istanbul Convention, Conservatism, Female Movements, Feminism, Violence Against Women.

Giriş

Asıl adı “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”¹ olan ve ilk olarak 2011’de İstanbul’da imzalandığı için bu adı alan İstanbul Sözleşmesi’nde kadına şiddet ve ev içi şiddet konularının üzerinde durulmuştur. Sözleşme, 11 Mayıs 2011’de imzalanıp 10 ülkenin onayı sonucu 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.² Temel amacı kadınları her türlü şiddetten korumak ve ev içi şiddetin olmadığı bir Avrupa ortaya çıkarmak iddiasında olan sözleşmeye göre şiddetin ortadan kalkması için çeşitli kuruluşların birbirleriyle işbirliği yapmasını sağlayarak mağdur olan kadınları korumaktır.³ Sözleşme karşıtları, bu sözleşmenin bize ait olmayan kavramlarla yazıldığını ifade etmişlerdir. Müslüman bir toplum olan Türkiye’de cinsel tercihlerin güvence altına alınması eleştirilmektedir. Ayrıca sözleşmede şiddetin kaynağının erkek egemen kültürü olarak gösterilmesi de karşı çıkılan konulardan birisi olmuştur.⁴

Tarih boyunca pek çok alanda kadın hareketlerine rastlansa da siyasi bir terim olarak “feminizm” yeni sayılabilecek bir tarihte karşımıza çıkmıştır. Kadın-erkek ayrımının oldukça fazla olduğu 18. yüzyıl Batı toplumlarında kadınlar oy kullanma hakkı elde etmek için ilgili hareketi başlatmışlardır.⁵ Oy kullanma hakkı tanınmayan kadınlar kendilerini bir birey olarak görmek istemiş ve böyle bir harekete başvurmuşlardır. Bu durum neticesinde kadınların oy hakkını elde etmeleri farklı toplumsal konularda da harekete geçmelerini teşvik etmiştir. Akabinde dönemlere ve hareketlere göre Batı dünyasında birden fazla feminist dalgası ortaya çıkmıştır.⁶

Kadınları hem kamusal alanda hem de ev içinde maruz kaldıkları şiddete karşı korumak ve şiddeti önlemek için gerekli tedbirler almak maksatlı imzalanan İstanbul Sözleşmesi içerisindeki bazı maddelerden ötürü Türk halkının bazı kesimleri tarafından eleştirilmiştir. Eleştirenler arasında yazarlar, politikacılar ve gazeteciler de bulunmaktadır. Özellikle Müslüman bir ülke olan Türkiye’de Batı kaynaklı bir sözleşmenin imzalanması

¹ “Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü” (Erişim 02 Kasım 2021).

² Begüm Özcan, *Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Feminist Hareketin Ve Devletin Karşılaştırmalı Yaklaşımı: İstanbul Sözleşmesi Örneği* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 52.

³ Kadriye Bakırcı, “İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi* 4 (01 Temmuz 2015), 134.

⁴ Muharrem Balcı, *İstanbul Sözleşmesinden İnsanı ve Aileyi Korumak* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2020), 18-20.

⁵ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Levent Köker (Ankara: BB101 Yayınları, 2019), 261; Ayşegül Kıp, “Feminizm ve Din”, *Sosyolojik Açıdan Din ve Siyaset El Kitabı*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Nobel Yayın, 2020), 170.

⁶ Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm* (İstanbul: İz Yayıncılık), 43.

muhafazakâr kesimin bir kısmını rahatsız etmiş, sözleşme maddelerinde İslam dinine ve Türk geleneklerine uygun olmadığı düşünülen maddeler eleştirilmiştir. Bu eleştirmeler bazen sert bir dille olmuş ve sözleşmeyi kabul edenlere farklı ithamlar yöneltilmiştir.⁷ Benzer şekilde sözleşmenin kadına şiddeti, kadın cinayetlerini tamamen ortadan kaldıracığını düşünen kesime göre de sözleşmeye karşıt olanlar şiddet savunucusu olarak görülmüştür. Bu bağlamda “İstanbul Sözleşmesi Yaşatır” başlığı altında sosyal medyada birçok paylaşım yapılmış, karşıtlara cevap niteliğinde argümanlar ortaya atılmıştır.⁸

Bu makale muhafazakâr kadın gazeteciler özelinde İstanbul Sözleşmesi’nin savunucularının ve eleştirmenlerinin söylemlerinin nedenlerini anlamayı amaçlamaktadır. Görüşleri ele alınan kadınların makalede muhafazakâr olarak tanımlanmasının sebebi ise kamuoyunca muhafazakâr bilinen gazetelerin yazarları olmaları ve çeşitli sosyal platformlarda kendilerini muhafazakâr olarak tanımlamalarıdır. Çalışma söylem analizi yöntemiyle oluşturulmuş olup mikro bir perspektifle ele alınmıştır. Bu çerçevede İstanbul Sözleşmesi’ni savunan 7, reddeden 7 muhafazakâr gazeteci kadın ve yazıları seçilerek sözleşmeyi kabul etme ve reddetme sebepleri kendi ifadelerinden de yola çıkılarak yer verilmiştir. Tartışma bölümünde sözleşmeyi savunanların ve reddedenlerin olgusal gerekçeleri ele alınarak tartışılmıştır.

1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Din

Cinsiyet kavramı fiziki ve toplumsal olmak üzere iki şekilde açıklanmaktadır. Fiziki olarak kadın ve erkeğin yaradılışındaki farklılıklara bakılır. Kadın doğurgan olduğundan insan neslinin devamı olarak görülmektedir. Toplumsal olarak ise toplumun bu iki cinsine yüklediği farklı sorumluluklar ve roller karşımıza çıkmakta olup “toplumsal cinsiyet” şeklinde ifade edilmektedir.⁹ Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye Ann Oakley dahil etmiştir. Oakley, cinsiyet ifadesinin biyolojik olarak kadın ve erkek ayrımı yaptığını, toplumsal cinsiyetin ise iki cins arasındaki toplumsal eşitsizliğe işaret ettiğini savunmuştur.¹⁰ İnsanda cinsel kimlik yaklaşık iki yaşlarında ortaya çıkmakta ve tamamen olmasa da kadın-erkek arasındaki ayrım anlaşılmaya başlanmaktadır. Bu ayrım neticesinde de çocuk kendini

⁷ Abdurrahman Dilipak, “AKP’nin papatyaları - Yeni Akit” (27 Temmuz 2020).

⁸ Editör42GP, “İstanbul Sözleşmesi Yaşatır”, *İstanbul Gönüllüleri* (Erişim 07 Şubat 2021).

⁹ Suna Başak, “Toplumsal Cinsiyet”, *Sosyolojiye Giriş*, ed. İhsan Çapçoğlu - Hayati Beşirli (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 211.

¹⁰ Hasan Ayık, “Toplumsal Cinsiyet Kavramının Tarihsel Arka Planı”, *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*, ed. Mahsum Aytepe (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 180.

iki gruptan birine ait hissetmeye başlamaktadır. Bu aidiyet ilk olarak biyolojik olmakla birlikte toplumun ve çevrenin biçtiği cinsiyet rollerine göre değişmektedir.¹¹ Örneğin erkek çocuğuna sürekli kız kıyafetleri giydiren bir anne farkında olarak ya da olmayarak çocuğun cinsel kimliğini bozmaktadır. Tamamen kafası karışan çocuk ileride rolüne hangi cins olarak devam edeceğine karar vermekte zorlanmaktadır. Cinsiyet araştırmacıları, çalışmalarında insanlardan önce hayvanları izlemeye başlamış ve sadece beden olarak cinsiyetin insan üzerinde nasıl etkili olduğunu araştırmışlardır. Yani insanın cinsel olarak hayvanlardan bir farkının olmadığını ifade etmişlerdir. Ancak bazı araştırmacılar bu yoruma karşı çıkmaktadır. Onlara göre insan hayvanlardan farklı olarak içinde yaşadığı çevreden büyük oranda etkilenmektedir.¹²

Feministler tarafından ortaya çıkarılan toplumsal cinsiyet kavramı sözlükte “erkeklerle kadınlar arasındaki farklılığın biyolojik unsurlar yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulup inşa edilmesi” olarak tanımlanmaktadır.¹³ Toplum, kadın ve erkeklerden farklı beklentiler içerisindedir. Bu anlam ve beklentiler cinsiyete bağlı olarak yapılmakta olup etken unsur kültürdür.¹⁴ Kültür ve toplumun birleşimiyle ortaya çıkan toplumsal cinsiyet günlük hayatta kadına ve erkeğe farklı sorumluluklar yüklemektedir. Özellikle meslek seçimi, aile içinde üstlenilmesi gereken görevler ve kadının toplumdaki yeri gibi konular toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmektedir. Ralf Dahrendorf’un genel rol teorisine göre cinsiyet rollerinin öğrenildiği iki yerden biri toplumdur. Çocuk herhangi bir şey öğreniyormuş gibi kendi cinsinin rolünü de o şekilde öğrenmektedir. Genellikle çevresini gözlemleyerek ya da davranışlarına çevreden gelen tepkileri ölçerek cinsel kimliğini oluşturmaktadır.¹⁵

Bazı araştırmacılara göre toplumsal cinsiyet kavramıyla kadın insan yerine konulmamaktadır. Toplumsal cinsiyet tiplerinin artış gösterdiği günümüzde Müslüman ülkelerin de bu tiplerden etkilendiği görülmektedir. Son zamanlarda ortaya çıkan “cisgender” ifadesi genel olarak kadın ve erkek anlamına gelmekte olup trans bireyleri dışlamamak için ortaya atılmıştır. Bu da göstermektedir ki dünya yavaş yavaş trans bireyler

¹¹ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, *Sosyoloji Konferansları* 0/35 (2011), 32.

¹² Anthony Giddens, *Sosyoloji* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 483.

¹³ Mehmet Ali Kirman, *Toplumsal Cinsiyet* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), “Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü”, 328.

¹⁴ İbrahim Akkaş, “Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği”, *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi* 2020/1 (2020), 59.

¹⁵ Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, 34.

etrafında şekillenmektedir. Toker bu durumu Fast Food, Coca Cola ve Jeans gibi şimdi de toplumsal cinsiyet kimliklerinin dünyayı istila etmesi olarak tanımlamaktadır.¹⁶

1.1. Türkiye’de Cinsiyet ve Din

Türkiye’de resmi din İslam olduğundan konuyu İslam dini çerçevesinde ele almakta fayda vardır. İslamiyet kadına değer vermeyen bir topluma gelmiş ve kadının da erkek gibi değerli olduğunu her zaman savunmuştur. Bu durumun kanıtlarından biri olarak Kur’ân-ı Kerim’de kadınlara özel bir surenin varlığı gösterilebilir. Nisâ Sûresi’nde özellikle kadın haklarından, kadınların hukuki ve sosyal konularından bahsedilmektedir.¹⁷ İslamiyet’te kadın özgür bir birey olup tüm kısıtlamalardan uzak tutulmuştur. Kadın da erkek gibi ekonomik, sosyo-kültürel ve hatta siyasi birçok hakka sahiptir. Kısacası İslam dini kadını hayatın dışında tutmayarak tam merkeze koymuştur.¹⁸ Aslında İslami feminist söylemin temel argümanı da bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Onlar, Kuran’ın tüm insanları eşit kabul ettiğini ancak ataerkil düşünce ve geleneklerin kadın-erkek arasında bir eşitsizlik ortaya koyduğunu ifade ederler. Bu çerçevede Müslüman feministler Kuran ayetlerini tefsir ederken kendi yorumlarını da katmaktadır.¹⁹

Türk toplumunda da tarih boyunca kadına büyük değer verilmiştir. Hatta bazı Türk boylarında kadınlar iktisadi hayatta erkeklerin yanında bulunurlardı. Türk aile yapısı eşitlikçi ve dayanışmacı özelliğiyle bilinirdi. Bu durum İslamiyet’ten önce de İslam kabul edildikten sonra da bu şekilde devam etmiştir. Özellikle de göçebe kesimlerde kadının aile içerisindeki konumu değişmemiştir. Şehir hayatında ise kentleşmenin etkisiyle birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bunlardan ilki kadının biraz daha geri planda kalarak çok fazla dışarı çıkmaması, bir diğeri ise İran tarzı çarşaf ve peçe kullanımınıdır.²⁰

Endüstrileşme, kentleşme ve eğitim oranlarının artmasıyla birlikte Türkiye’de aile de değişime uğramıştır. Ailedeki değişimin toplumsal cinsiyet üzerinde de etkileri olmuştur. Geçmişte kız çocuklarının okuyup çalışması uygun görülmezken kentleşmenin artışıyla birlikte kız çocuklarının da okuyup iş sahibi olmaları normal karşılanmıştır. Bu durum

¹⁶ İhsan Toker, “Sosyolojik Açıdan Cinsiyet ve Türkiye’deki Güncel Dolayimler”, *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*, ed. Mahsum Aytepe (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 326-327.

¹⁷ “Nisâ Suresi Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı” (Erişim 24 Kasım 2021).

¹⁸ Nazife Gürhan, “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, *Şarkiyat* 4 (2010), 72.

¹⁹ Margot Badran, “İslami Feminizm: Nedir?”, çev. Öykü Elitez, *İslami Feminizmler*, ed. Zahra Ali (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 45.

²⁰ Zeki Arslantürk - M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020), 320-325.

kadınların bağımsızlaşmasına ve toplumda daha fazla söz hakkına sahip olmasına yol açmıştır.²¹ Ayrıca Türkiye 1985'te Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalamıştır. Ardından 2004 yılında cinsiyet eşitliği açısından önemli bir karar alınarak Anayasa'nın 10. Maddesine "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" ifadesi eklenmiştir. Daha sonra 2010 yılında aynı maddeye "bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz" ifadesi de eklenerek genişletilmiştir. Aynı şekilde 2009'da TBMM'de kurulan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ve 2012'de kabul edilen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da cinsiyet eşitliğine verilen önemi göstermektedir.²² Özellikle yasalardaki değişimlere ya da yeni eklenen yasalara bakılarak da cinsiyetçi politikaları anlamak mümkün olmaktadır. Medeni yasadaki nafaka düzenlemesi, evlilik yaşının değişimi, İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı kanun bu durumun örneklerindedir. Toker, özellikle İstanbul Sözleşmesi'nin toplumdaki aile yapısını sabote ettiğini ifade ederek Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumun hukuk ve siyaset mücadelesinden çok edep, iffet, namus ve toplumsal değerlerin mücadelesi olduğunu savunmuştur.²³ Yasa değişikliklerinden evlilik yaşının 17 olmasıyla birlikte geçmişte küçük yaşta evlenenlerin mağdur edildiği ifade edilmiştir. Geçmişte yasalara aykırı nikâh yapmadıkları halde yasanın değişimiyle eşleri ceza alan kadınlar bu duruma isyan etmektedir.²⁴

1.2. Türkiye'de Muhafazakâr Kadın Hareketleri

Türkiye özelinde ortaya çıkan kadın hareketleri üç döneme ayrılmaktadır. Bu dönemlerden ilki Birinci Dalga Cumhuriyet dönemi kadın hareketi olarak karşımıza çıkmakta olup kadınların oy kullanma ve aday olma mücadelesini ifade eder. Dönemin sonunda kadınlara istedikleri haklar verilmiş, 18 kadın TBMM'ye girmiştir. İkinci Dalga Kadın Hareketi 1980'lere tekabül etmekte olup kadın erkek eşitliği, aile içi şiddet ve cinsiyete dayalı iş bölümü konularını barındırmıştır. 1990 sonrası Üçüncü Dalga kadın hareketinde ise Kürt kadınlar ön planda olmuşlardır.²⁵ Bu hareketlerin çok öncesine, Osmanlı Dönemi'ne bakıldığında da Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti gibi birtakım feminist

²¹ Temmuz Gönc Şavran, "Aile ve Kadın", *Sosyolojiye Giriş*, ed. Nadir Suğur (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 187.

²² Balcı, *İstanbul Sözleşmesinden İnsanı ve Aileyi Korumak*, 25-26.

²³ Toker, "İstanbul Sözleşmesi", 329.

²⁴ Harun Ceylan, *Kültürel İşgal Girişimi-İstanbul Sözleşmesi* (İstanbul: Kudema, 2020), 61.

²⁵ Kıp, "Sosyolojik Açıdan Din ve Siyaset", 185,186.

girişimler karşımıza çıkmaktadır.²⁶ Muhafazakâr çerçevede “İslami feminizm” olarak adlandırılan kadın hareketleri ise 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Aslında bu iki tabir başlangıçta birbirine zıt kabul edilse de Müslüman feminist kadınlar İslam’ın kadın haklarını kısıtlamadığını savunurlar. Onlara göre İslamiyet ve Kur’an ataerkil ve gelenekçi bir tavırla yorumlandığı için kadınların sosyal hakları kısıtlanmaktadır.²⁷ Bu kısıtlamaları ortadan kaldırmak için dini metinleri referans alarak İslami öğretilerden de ayrılmadıklarını ifade ederler. Kur’an-ı Kerim ve hadislerde kadın erkek eşitliğine vurgu yaptığını ve kadınların güvenliğini ön planda tuttuğunu vurgularlar. Bu yüzden onlara göre İslam ve feminizm paradoks iki eğilim değildir. Bu feministlerin en fazla tartıştığı konular cinsel eşitsizlik, eğitim hakkı, çok eşlilik ve boşanma gibi hususlardır.²⁸

“İslami feminizm” ilk olarak 1990’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Türkiye’de de yine aynı tarihlerde yani modernleşmenin üst düzeyde olduğu Cumhuriyet döneminde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu terimi ilk kullananlar Yeşim Arat, Feride Acar ve Nilüfer Göle olmuştur.²⁹ Türk kadını bu dönemde Batı’dan etkilenerek birtakım özgürleşmeler ve değişimler göstermiştir. Günümüzde ise kadınlar daha çok erkek egemen İslami söyleme karşı durmaktadır ve eylemlerini bu yönde gerçekleştirmektedir.³⁰ İlk kadın hareketlerine baktığımızda kitle iletişim araçlarının ön planda olduğunu görmemiz mümkündür. Osmanlı döneminde kadın hareketleri romanlar ve dergiler yoluyla bilinçlere işlenmiştir. Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde birçok kadın dergisinin var olduğu görülmektedir.³¹ Günümüzde kitle iletişim araçlarının geçmişe nazaran üst seviyede olduğu düşünülürse bu hareketlere ulaşım her yönden daha kolaydır. Özellikle sosyal medya aracılığıyla kadın hareketleri daha büyük bir kitleye hitap etmekte ve hareket alanı da aynı oranda genişlemektedir.

Başörtüsü yasağının olduğu 1980-90’lı yıllarda muhafazakâr Türk kadını başörtüsü karşıtlarına ve özellikle de Kemalist ideolojiye karşı bir mücadeleye sahiplerdi. Ancak günümüzde ayrıca İslamcı erkeklere karşı da mücadele ettikleri görülmektedir. Kendilerini

²⁶ Mustafa Günerigök, “Toplumsal Cinsiyet, İslam ve İstanbul Sözleşmesi”, *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*, ed. Mahsum Aytepe (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 336.

²⁷ Şerife Altıparmak - Hatice Budak, “İslami Feminizm ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* (Erişim 11 Kasım 2021), 24; Günerigök, “İstanbul Sözleşmesi”, 340.

²⁸ Öznur Akyılmaz - M. Emre Köksalan, “Türkiye’de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği”, *Kurgu* 24/2 (2016), 128-129.

²⁹ Badran, “İslami Feminizm: Nedir?”, 40.

³⁰ Akyılmaz - Köksalan, “Türkiye’de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği”, 131.

³¹ Figen Kanbir, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Kadın Hareketleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/1 (2017), 218.

aktivist olarak nitelendiren bu kadınlar gündemdeki birçok konuda tartışma yürütmektedir. Bunlardan en önde gelenler kadına şiddet, eşitlik ve aile içi emek gibi konuların yanı sıra Ermeni soykırımı, Kürt meselesi ve mülteciler gibi politik konuları da tartışmaktadırlar ve hem Müslüman hem de özgür olunabileceğini ispatlamaya çalışmaktadırlar.³² Bu tanımlara uygun olarak kurulan “Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisyatifi” üyeleri hem seküler topluma hem de erkeklere karşı mücadele ettiklerini ifade etmektedir. Kısacası kendilerini dindar Müslüman kadın olarak görmekte, ancak bazı kalıplaşmış yargılardan kurtulmak istemektedirler. Dini olarak değiştirmek istedikleri bir tutum olmadığını belirtirken yalnızca erkek egemen bir din yorumuna karşı olduklarını söylemektedirler.³³ Bütün bu söylemlerden anladığımız kadarıyla İslami feministler aslında İslam dininin kadına değer verdiğini, Kur’an’ın eşitlikçi bir dile sahip olduğunu ancak erkek egemen bir dille yorumlandığını savunmaktadır. Onlara göre İslamiyet ve dini metinler kendi görüşleri çerçevesinde yorumlanırsa erkek egemen bir toplumdaki kurtuluş sağlamış olacaktır. Bu çerçevede İstanbul Sözleşmesi’ni savunan muhafazakâr kadınların varlığı da şaşılacak bir durum olmaktan çıkmaktadır.

2. İstanbul Sözleşmesinin Tartışılan Maddeleri³⁴

Sözleşme’nin Türkiye özelinde tartışılan maddelerine göz atacak olursak ilk olarak en fazla karşımıza çıkan ve neredeyse sözleşmeyle özdeşleşen eşcinsellik hususunu açıklamamızda fayda vardır. Sözleşmenin dördüncü maddesinin üçüncü fıkrası şu şekildedir;

“Taraflar bu Sözleşme hükümlerinin, özellikle de mağdurların haklarını korumaya yönelik tedbirlerin, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü gibi, herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasını temin edeceklerdir.”(Madde 4)

Burada geçen “cinsel yönelim” ve “toplumsal cinsiyet” hususları sözleşmeyi reddedenlerin başvurduğu ilk nokta olarak ifade edilmektedir. Bunun sebebi de Müslüman bir ülke olan Türkiye’nin eşcinselliği barındıran bir sözleşmeyi imzalamasının eleştirisidir. Zira Kur’an-ı Kerim’de birçok yerde geçen eşcinsellik İslamiyet’e göre suç kabul edilmektedir. Bu yüzden dinen sakıncalı bir durumu normal bir şekilde sözleşmede var olması ve insan

³² Sultan Yavuz Özınanır, “Kadın Perspektifli Bir İslami Yorumlama Biçimi Olarak Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisyatifi”, *Fe Dergi* 8/1 (2016), 118.

³³ Yavuz Özınanır, “Kadın Perspektifli Bir İslami Yorumlama Biçimi Olarak Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisyatifi”, 121.

³⁴ İstanbul Sözleşmesi tam metin için bk. <https://rm.coe.int/1680462545>.

hakkı olarak gösterilmesi rahatsız edici olmuştur.³⁵ Ayrıca sözleşmede geçen “aile içi” ifadesinin de eşcinsel birliktelikleri meşrulaştırmasından endişe duyulmaktadır.³⁶ Yine bu bağlamda aşırı eleştiriler de gelmekte, sözleşmenin eşcinselliği Türkiye’de meşru hale getirmeye çalıştığı gibi yorumlar da yapılmaktadır. Bekki, bu karşıtlığı “homofobi” kavramı ile değerlendirerek sözleşmeye karşı olanların eşcinsellere karşı nefret dolu homofobik söylemlerinin bulunduğunu ifade etmiştir.³⁷ Yine burada ifade edilen “cinsel yönelim” kavramının aslının “cinsel tercih” olduğu ve sözleşmenin ifade özgürlüğü adı altında ifsada meşruiyet kazandırdığı söylenmektedir. Bu bağlamda Müslüman bir toplumun eşcinsellerin hayat hakkına değil özendirici faaliyetlerine tepkisi olduğu görülmektedir. Sözleşme ile birlikte de her tür eşcinsel örgütlenmeye zemin hazırlandığından karşı çıkılmaktadır.³⁸

Üçüncü maddede tanımlanan toplumsal cinsiyet konusu ise tartışmaların bir diğer odak noktasıdır. Sözleşmede toplumsal cinsiyetin tanımı “herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak anlaşılacaktır”(Madde 3-c) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyete bağlı olarak şiddetin önlenmesi ifade edilmektedir. Sözleşmeyi eleştirenlere göre burada bahsedilen husus kadın-erkek ayrımının aslında var olmadığı, toplumun dayatmasıyla ortaya çıkan bir ayrım olduğunun kastedilmesidir.³⁹ Bu çerçevede altıncı maddenin de tartışma konusu olduğu görülmektedir. Bu maddenin de özellikle gençler ve çocuklar üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olacağı düşünülmekte ve özellikle feministlik, eşcinsellik gibi hususların artacağından endişe duyulmaktadır. Bütün bunların akabinde de toplumda birbirlerine tahammülsüz bireylerin yetişmesinin kaçınılmaz olacağı iddia edilmektedir. Söz konusu madde ise şu şekildedir;

“Taraflar bu Sözleşmenin uygulanmasına ve sözleşme hükümlerinin etkilerinin değerlendirilmesine bir toplumsal cinsiyet bakışı katacak ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğe ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikalarını yaygınlaştıracak ve etkili bir biçimde uygulayacaklardır.”(Madde 6)

Bu maddenin eleştirilmesinin bir diğer sebebini Balcı şöyle açıklamıştır; “toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularına göre, Müslüman toplumlarda, toplumsal eşitsizliklerin

³⁵ Abdullah Çolak, “İslam Hukuku Perspektifinden İstanbul Sözleşmesi”, *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*, ed. Mahsum Aytepe (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 175.

³⁶ Akif Dursun, “İstanbul Sözleşmesi’nin İslam Hukukuna Göre Değerlendirilmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 56.

³⁷ Yavuz Bülent Bekki, *Türkiye’de İstanbul Sözleşmesi’ne Yönelik Tepkilerin Netnografik Analizi* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 94.

³⁸ Balcı, *İstanbul Sözleşmesinden İnsanı ve Aileyi Korumak*, 51.

³⁹ Sema Maraşlı, “İstanbul Sözleşmesi Detaylı İnceleme”, *Çocuk & Aile* (blog), 13 Şubat 2019.

kaynağı denilen şey din ve dini metinlerdir.”⁴⁰ Daha önce ifade edildiği gibi feministlerin - özellikle de İslami feministlerin- dini metinlerin ataerkil yorumlandığını düşündükleri açıktır. Onlara göre Müslüman ülkelerdeki cinsiyet ayrımının ve ataerkil düzenin sebebi Kur’an-ı Kerim’in sadece erkekler tarafından yorumlanmasıdır. Ancak sözleşme ve feminizm karşıtlarına göre bu ifade yanlıştır ve dini sembollere karşı bir tehdit niteliğindedir.

Bir diğer tartışılan husus ise ailenin parçalanması kadın ve erkeğin birbirine düşman edilme meselesidir. Bu durum da birinci maddede kadın-erkek eşitliğine vurgu yapılması ve özellikle kadınların güçlendirilmesi ifadesi kullanılmaktadır. Sözleşmenin ilgili maddesinde ifade edilen ayrımcılık pozitif-negatif fark etmeksizin “her türlü” ayrımcılık olarak belirtilmiştir. Burada toplumsal cinsiyet başlığı altında görüldüğü üzere aslında kadın-erkek diye bir ayrımın bulunmadığı bu durumun toplumun dayatmasıyla ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu söylem “Üçüncü Dalga” olarak tarif edilen feminizm çeşidinde de mevcuttur. Bu feministler “sabit, değişmez kadın kimliği yoktur” ilkesini benimseyerek kadın-erkek ayrımının olmadığını savunurlar.⁴¹ Ayrıca cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tamamen ayrı hususlardır. Biyolojinin kader olmadığını, toplumsal dayatmalar neticesinde kadın-erkek rollerinin ortaya çıktığını ifade ederler. Feminist yazar Simone de Beauvoir’in “kadınlar doğmuş değil, yapılmıştır” sözü de bu durumu destekler niteliktedir.⁴² Bu bağlamda İstanbul Sözleşmesi’nin feminist bir dille yazıldığı iddia edilebilir. İstanbul Sözleşmesi’nin karşı çıkılan maddelerini Millî Gazete yazarlarının görüşleri üzerinden tartışılan bir makalede de aile hususu özellikle işlenmiştir. Millî Gazete’de sözleşme “Müslüman bir toplumun aile yapısını yerle bir etmek için tasarlanmıştır” diye tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere yazarlar İstanbul Sözleşmesi’nin Müslüman-Türk aile yapısına ters olduğu inancı görülmektedir. Bunun nedeni de sözleşmeyle birlikte ailedeki kadın rolünün yapısının değişmesi olarak gösterilmektedir.⁴³ Aynı şekilde sözleşmedeki “toplumsal cinsiyet” ifadesinin İslami öğretilerle de uyuşmadığı tartışılan konular arasındadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal cinsiyette kadın-erkek arasında biyolojik bir fark olmadığı, bu farklılığın toplumsal kabuller neticesinde oluştuğu savunulmaktadır. Ancak İslami hükümlerde insan türü içerisinde yaratılıştan itibaren farklı özellikler taşıyan kadın ve erkek

⁴⁰ Balcı, *İstanbul Sözleşmesinden İnsanı ve Aileyi Korumak*, 39.

⁴¹ Kıp, “Sosyolojik Açıdan Din ve Siyaset”, 173.

⁴² Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 269.

⁴³ “Kültür ve İletişim » Makale » İslamcı Basında İstanbul Sözleşmesi Karşıtlığının İzlekleri: Milli Gazete Örneği” (Erişim 10 Kasım 2021), 382,383.

fitriyatı mevcuttur. Ayrıca kadın ve erkek arasındaki belirgin farklar bilimsel olarak da kanıtlanmıştır.⁴⁴

Madde 2’de yer alan “bu sözleşme, barış zamanında ve silahlı çatışma durumlarında geçerli olacaktır” ifadesi de tartışmalı hususlardan biridir. Aslında ilk bakışta burada yanlış anlaşılacak bir durum varmış gibi görünmese de savaş durumu ifadesinde olağanüstü bir hal mevcut olduğu için ve ayaklanma, eylem gibi olaylarda kadınlara yönelik hiçbir müdahalede bulunulmaması ifade kapsamına girebileceği için eleştirilmektedir.⁴⁵

Ailenin parçalanması tartışmasına benzer şekilde toplumun kültürünün de yok edilmeye çalışıldığı tartışması Madde 12’den ileri gelmektedir. Bu maddenin ilk ibaresinde toplumun kadına ve erkeğe dayattığı rollerin gelenekler, töre, kültür gibi hususlar bağlamında ortadan kaldırılması şu şekilde ifade edilmektedir;

“Taraflar, kadınların aşağı bir cins olduğu veya kadınlar ve erkekler için alışlagelmiş rollerin bulunduğu düşüncesine dayanan ön yargıları, örf ve adetleri, gelenekleri ve her türlü farklı uygulamayı ortadan kaldırmak amacıyla kadınlar ve erkeklere ilişkin sosyal ve kültürel davranış modellerinin değişimini sağlamak için gerekli tedbirleri alır.”(Madde 12-1)

Bu madde İslam hukuku açısından analiz edildiğinde ailenin oluşum ve devamı için gerekli ilkelerin göz ardı edildiği görülmektedir. İslam’a göre ahlak ve din ailenin varlığını devam ettirmesinde oldukça önemlidir. Ancak bu maddeye bakıldığında dini, ahlaki ve örf, adetlerin devre dışı bırakıldığı görülmektedir.⁴⁶

Yine aynı maddenin beşinci fıkrasında namus ifadesinin başına “sözde” eklenmesi eleştirilmektedir. Madde şöyle izah edilmiştir;

“Taraflar, kültür, örf, adet, gelenek, din veya sözde “namus”un işbu Sözleşme kapsamındaki herhangi bir şiddet eylemi için mazeret oluşturmamasını sağlar.”(Madde 12-4)

Aynı ifadenin geçtiği 42. Madde kültür ve gelenek gibi kurumlara ek olarak din kavramını da ekleyerek tepkileri daha da fazla çekmiştir;

“...herhangi bir şiddet eyleminin gerçekleşmesini müteakiben başlatılan cezai işlemlerde kültür, gelenek, din, görenek veya sözde “namus”un bu eylemlerin gerekçesi olarak kabul edilmemesini sağlamak üzere gereken hukuki ve diğer tedbirleri alır...” (Madde 42-1)

⁴⁴ Dursun, “İstanbul Sözleşmesi’nin İslam Hukukuna Göre Değerlendirilmesi”, 44.

⁴⁵ “Kültür ve İletişim » Makale » İslamcı Basında İstanbul Sözleşmesi Karşıtlığının İzlekleri: Millî Gazete Örneği”, 388.

⁴⁶ Çolak, “İstanbul Sözleşmesi”, 173.

Kültür, gelenek, töre gibi kavramların kökünün kazılması ifadesi milliyetçilik ruhunu uyandırmış ve sözleşmenin eleştirilerin odağı olmasını sağlamıştır. Özellikle bu kavramlara dinin de ekleniyor oluşu “Müslüman Türk Milletine” karşı bir savaş olarak görülmüştür.⁴⁷

Bir diğer tartışılan madde ise 66. Maddedir. “Kadınlara yönelik şiddetle ve aile içi şiddetle mücadele konusunda uzmanlar grubu (bundan sonra “GREVIO” olarak anılacaktır) Sözleşme’nin Taraflarca uygulanmasını izler.” (Madde 66-1) Sözleşmeye taraf ülkelerin temsilcilerinden oluşan GREVIO çalışma esaslarını kendisi belirlemektedir. Ayrıca GREVIO kadın ve LGBTİ+ örgütleri tarafından hazırlanan gölge raporlarla uygulamalarına devam etmektedir.⁴⁸ Bu durum da eleştirilerin odağı olmuştur. Ayrıca Türk uzmanların değil de GREVIO olarak isimlendirilen bu grubun ülkemize gelerek sözleşmeyi takip etmeleri bazı kesimler tarafından eleştirilmektedir.⁴⁹

Bu gibi tartışmalar neticesinde muhafazakâr kesimden sözleşmeyi savunan ve karşı çıkan olmak üzere iki kitle ortaya çıkmıştır. Bu durum bir haber başlığında “Muhafazakâr bazı isimlerce eleştirilen İstanbul Sözleşmesi’ne yine muhafazakâr kadınlardan destek geldi” ifadesiyle açık bir şekilde anlaşılmaktadır.⁵⁰ Günerikök, İstanbul Sözleşmesi’nin sözde çoğulcu bir dilde yazılmış olmasına karşın özünde dışlayıcı nitelikler barındırdığını ifade etmiştir. Bu çerçevede özellikle feministler “Ben kimim?” diye bir soruya “Ben insanım ya da kulum” demek yerine “Ben kadını” diye cevap vermektedir. Bu durum Müslüman kimliği ile kadın kimliği arasında bir tercihe zorlamaktadır.⁵¹

2.1. İstanbul Sözleşmesini Destekleyen Muhafazakâr Kadınlar ve Sebepleri

Yeni Şafak gazetesindeki 13 Temmuz 2019 tarihli “Başınıza İstanbul Sözleşmesi Kadar Taş Düşün” başlıklı yazısında Ayşe Böhürler “aile yıkılıyor” tavrının çok uzun zamandır hatta Tanzimat’tan beri var olduğundan bahsederek İstanbul sözleşmesinin bu durumun tek sebebi olarak gösterilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Sözleşmeye karşı gelmek için “aile yıkılıyor” söyleminin bahane olduğunu ileri süren yazar; “... aileyi dağıtanın genellikle erkek toplayanın da hep kadın olduğunun altını çizelim” ifadesini kullanmaktadır. Tartışılan bir

⁴⁷ Bekki, *Türkiye’de İstanbul Sözleşmesi’ne Yönelik Tepkilerin Netnografik Analizi*, 91.

⁴⁸ Tuğba Bayraktar, “İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/3 (28 Aralık 2018), 95-97.

⁴⁹ Maraşlı, “İstanbul Sözleşmesi Detaylı İnceleme”.

⁵⁰ “Muhafazakâr kadınlardan İstanbul Sözleşmesi çıkışı: Sahip çıkılmalı - Son Dakika Haberleri” (Erişim 10 Kasım 2021).

⁵¹ Günerikök, “İstanbul Sözleşmesi”, 344.

diğer konu olarak cinsel yönelimin teşvikinde etken unsurun ailedeki erkek yani baba olduğunu ifade ederek İstanbul sözleşmesini bu hususta da muaf tutmayı yeğlemiştir.⁵²

Haber Türk yazarlarından Nagehan Alçı, 20 Temmuz 2020 tarihli “Biz Kadınlar Bu Tuzağa Düşmemeliyiz” başlıklı yazısına Türkiye’nin en büyük sorunlarından birinin kadına şiddet olduğunu ve bu durumun ancak İstanbul sözleşmesiyle sona ereceğini savunarak başlamaktadır. Alçı, sözleşmedeki “toplumsal cinsiyet” ve “cinsel yönelim” ifadelerinin birer bahane olduğunu, kadınların haklarını elde etmelerinin kadın düşmanı erkekler tarafından engellenmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Bunun nedeni de yazara göre erkeklerin herhangi bir durumda kadınlara şiddet uygulayabileceklerini düşünmeleri yani bir nevi kendilerine bu hususta güvenmemelerinden kaynaklanmaktadır. “Hangi dünya görüşüne sahip olursak olalım, İstanbul Sözleşmesi’ne sahip çıkalım” diyerek Alçı sözleşmeden vazgeçilmemesi gerektiğini kesin bir dille yazıya dökmektedir. Zira ona göre sözleşme kadınları erkeklerin her türlü tehdidinden koruyarak bir nevi kalkan görevi görmektedir. Sözleşmeden çekilmek isteyenleri ve bu tarz taleplerde bulunanları da ağır bir dille eleştiren yazar özellikle Numan Kurtulmuş’un sözleşmeden çıkılabileceğine dair açıklamasından oldukça şaşkın olduğunu, sözleşmeden vazgeçilirse kadına şiddetin had safhalara varacağını ve kendi tabiriyle dayakçı erkeklerin zafere ulaşacağını ifade etmektedir. Sözleşmenin kaldırılmasına oldukça karşı olduğunu belirten Alçı, aynı zamanda Türk halkının çoğunluk kesiminin de sözleşmeyi desteklediğini ifade ederek referanduma dahi gidilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu bağlamda referandum sonucunda yüzde 65’lik bir oran sözleşmeyi desteklemezse gazeteciliği dahi bırakacağını kesin bir dille belirtmiştir.⁵³

“İstanbul Sözleşmesi Kritik Virajda” başlıklı yazısıyla Nihal Bengisu Karaca da sözleşmenin son bulacağına dair endişelerini dile getirmektedir. 2011’de imzalanan İstanbul Sözleşmesi’nin yenilerde gündeme gelmesini şaşkıncı bulan Karaca, bu durumun Ak Parti’ye muhalefet etmek isteyenlerin bahanesi olarak gördüğünü ifade etmektedir. Toplumun en zayıf halkası da kadınlar olduğu için muhalifler, kadınlar üzerinden bir politika yürüterek iktidara karşı çıkıyorlar diyerek eleştiride bulunmaktadır. Abdurrahman Dilipak’ın Yeni Akit gazetesinde yazmış olduğu “Akp’nin papatyaları”⁵⁴ isimli yazıya değinen Karaca, yazıda sözleşmeyi savunanlara edilen hakaretlere cevap niteliğinde bu zihniyetteki kişilerin

⁵² Ayşe Böhürler, “Başınıza İstanbul sözleşmesi kadar taş düşünün!”, Text, *Yeni Şafak* (Yeni Şafak) (Yeni Şafak, 13 Temmuz 2019).

⁵³ Nagehan Alçı, “Biz kadınlar bu tuzağa düşmemeliyiz”, *www.haberturk.com* (20 Temmuz 2020).

⁵⁴ Dilipak, “AKP’nin papatyaları - Yeni Akit” (27 Temmuz 2020).

kontrolden çıkmış kadınlara tahammül edemeyeceğini, bunun yerine şiddet gören kadınlara üzüldüğü geçmeyi yeğleyeceklerini ifade etmektedir. Akabinde “dayak yiyen bir kadın sadece canlarını sıkır vicdanlarını azıcık acıtır, ama kontrol edilemeyen kadın çileden çıkarıyor” diyerek devam etmiştir. Yazının bu kısmında oldukça sinirlenen Karaca bu durumun adeta bir George Orwell romanıyla eş değer olduğunu söylemektedir. İlerleyen cümlelerinde sözleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz örnekleri de vererek bu kişilere haksızlık etmek istemediğini ifade eden Karaca birkaç örnek vererek “düzgün” erkeklerin de olduğunu kabul etmiştir. Bu koruma tedbirlerini istismar eden kadınların da bulunduğunu, kendi tabiriyle “normal düzgün” erkeklerin mağdur edildiğini söylemiştir. Yazının devamında tekrar yükselen yazar toplumdaki kadın-erkek rollerinden ve namus söz konusu olduğunda yapılan ayrımcılıklardan, kadın cinayetlerinden, mağdur edilen kadınlardan, cinsiyetin değişen yapısından bahsederek bu tür tiksindirici durumların sebebinin İstanbul sözleşmesi olmadığını, sözleşmeden çekildikten sonra da bitmeyeceğini söylemiştir. Ona göre bu olayların sebebi İstanbul sözleşmesi değildir, bu olaylar olduğu için yani bir nevi önlemek için sözleşmeye ihtiyaç duyulmuştur ve sözleşmeden çekildiğimiz takdirde kadın cinayetlerinin sayısı artacaktır.⁵⁵

Kadem, İstanbul Sözleşme Raporu’nun sunum metninde Avukat Kezban Hatemi şiddetin yanlış dini kanaatlerden ötürü ortaya çıkan yapısından bahsetmektedir. Ona göre bu yanlış dini tutum erkeğin kadın üzerinde tedip hakkının bulunmasıdır ve insanların davranışlarına yerleşmiş dinin yanlış yorumlarından kaynaklanmaktadır. Hatemi, bu yanlış davranışların ortadan kaldırılması için Diyanet İşleri Başkanlığı ile iş birliği yapılması gerektiğini ifade etmektedir. İstanbul sözleşmesinin toplum tarafından yanlış algılandığını belirten Hatemi, “Bu metnin eşcinsel birliktelikleri Türk toplumuna dayattığı gibi bir endişenin haklı olmadığı belirtilmelidir.” diyerek sadece kadını maruz kaldığı şiddetten korumak amacıyla imzalandığını söylemektedir.⁵⁶

Gazete Duvar’a verdiği bir röportajda Hidayet Şefkatli Tuksal, İstanbul sözleşmesinin halkın çoğunluğu tarafından bilinmediğini ve siyasi bir hamle olarak karşı çıktıklarını belirtmektedir. İçerisinde hukukçuların da bulunduğu bir grubun sözleşmenin karşısında yer alması halkın güvenini kazanarak bu konuda hassasiyetlerine yol açtığını ifade etmektedir. Bu

⁵⁵ Nihal Bengisu Karaca, “İstanbul Sözleşmesi kritik virajda”, *www.haberturk.com* (31 Temmuz 2020).

⁵⁶ Kezban Hatemi, “AV. Kezban Hatemi’nin Kadem İstanbul Sözleşmesi Raporu ve Basına Sunum Metni Hakkındaki Görüşleri”, *Hatemi Hukuk Bürosu* (Erişim 28 Ocak 2021).

hassasiyet sebebiyle oy kitlelerinin düşme tehlikesinden ötürü siyasilerin de bu tavrı göz ardı etmemesi oldukça açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. “Müslüman ülkelerde kadınların özgürce yaşayacağı bir yaşam inşa edilebilir mi?” sorusuna öncelikle hangi açıdan bir özgürlük olduğunu sormamız gerektiğini ifade ederek Fransa gibi sözde özgürlükçü bir ülkede başörtülü kadınlara karşı tutumlardan, Türkiye gibi Müslüman bir ülkede başörtülü kadınların geçmişte yaşadığı ayrımcılıklardan bahsetmektedir. Tuksal, yasalarla düzenlenmiş bir alanda bireysel seçimlerin güvence altına alınarak kimsenin kimseye karışmadığı bir ortamda kadınların özgürce yaşayabileceklerini ifade etmektedir. Konuşmanın devamında Tuksal, özellikle genç kadınların İstanbul Sözleşmesini yakından takip ettiklerini ifade ederek “hükümet, oylarını kaybetmemek için kadınların taleplerini dikkate almak zorunda kalacaktır” diye eklemiştir.⁵⁷

“Tuhaf şeyler oluyor” başlıklı yazısında ilk olarak Kadem’e yöneltilen eleştirilerden bahseden Karar gazetesi yazarlarından Elif Çakır, bu iddiaların yersiz olduğunu ve Sümeyye Erdoğan Bayraktar’a karşı da yöneltildiği için yanlış olduğunu ifade etmektedir. Kadın hareketlerinin bir ülkede toplumun bireyselleşmesi için çok önemli olduğunu savunan Çakır, Kadem’i iktidara yakın kuruluşların içinde bunu en iyi bir şekilde yapan kurum olarak ifade etmektedir. Devamında da bu hareketlerden kendine göre iyi olanlardan birkaç örnek vermiştir. Bunlardan birisi mini etek giyen bir avukatın hâkim tarafından eleştirilmesini Kadem tepkiyle karşılayarak avukata destek vermiş, ayrıca bir açıklama yapmıştır. Bu durumu oldukça iyi bir davranış olarak açıklayan Çakır ve Kadem’in olaya sadece “kadın” yaklaşımıyla baktığı, mesleğe dair etik ilkeleri göz ardı ettiği görülmektedir. Bu gibi birçok örnek verilebileceğini ifade eden Çakır, “Kadem, mahalleyi bu kadar öfkeliendirecek ne yaptı?” diye sormuştur. Ona göre İstanbul sözleşmesini tehlikeli görenler kadına şiddete karşılardır ama ailenin bitmesini kadınlara haklar verilmesiyle eş tutarlar. Bütün bu eleştirilerden sonra sonuç bölümünde savunmasına kısaca değinen Elif Çakır, İstanbul sözleşmesinin aileyi yıkan ve eşcinselliği öven bir karaktere sahip olmadığını, sözleşmeye göre her kim olursa olsun şiddet karşısında devlet koruması altında olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Kadem yönetim kurulu başkanı Saliha Okur Gümrükçüoğlu Milliyet gazetesine verdiği bir röportajda İstanbul sözleşmesinin şiddet karşısında önemli bir hukuki metin

⁵⁷ Filiz Gazi, “Hidayet Şefkatli Tuksal: Ayasofya ve İstanbul Sözleşmesi önceden planlanmış bir strateji değil”, Text, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/24/hidayet-sefkatli-tuksal-ayasofya-ve-istanbul-sozlesmesi-oceden-planlanmis-bir-strateji-degil> (Gazete Duvar) (Gazete Duvar, 24 Temmuz 2020).

⁵⁸ Elif Çakır, “Tuhaf şeyler oluyor!”, KARAR (10 Temmuz 2019).

olduğunu ifade etmiştir. Kadına yönelik ve aile içi şiddetin karşısında yer almak için bu tarz oluşumların önemli olduğunu ancak şiddetin ortadan kalkması için yeterli olmadığını ileri sürerek bu durumun şiddet uygulayan kişilerin zihninde olduğunu ve onların zihniyeti değişmedikçe şiddetin de devam edeceğini söylemiştir. Bu bağlamda yalnızca siyasi olarak bir metin yayınlamak şiddet mağdurlarını tam anlamıyla kurtarmayacaktır. Gümrükçüoğlu'na göre 2014'ten beri yürürlükte olan bir sözleşmenin bugünlerde tartışılmasının en önemli sebepleri provokasyon ve siyasi emellerdir. Bu çerçevede Kadem'e gelen eleştirilerin de yersiz olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca sözleşmede tartışma konusu olan maddelerin aslında iyi niyetli bir şekilde yazıldığını, tek amacının kadınları şiddetten ve adaletsiz bir ortamdan kurtarmak olduğunu söyleyerek sözleşmede geçen "cinsel yönelim" ifadesinin yanlış anlaşıldığını, aslında toplumun tüm bireylerini şiddetten koruma amacı taşıdığını ifade etmektedir. Ardından aile kavramına vurgu yaparak içerisinde şiddet bulunan bir ilişkide aile kavramının ortadan kalktığını, sevgi, saygı ve merhametin olmadığı bir evde kadınların ve çocukların mağdur edildiğine değinmektedir. Kadem için önemli olanın sözleşme değil sözleşmedeki maddeler ve şiddete karşı durmak olduğunu ifade eden Gümrükçüoğlu sözleşmeden çekilip çekilmeme kararının devlete ait olduğunu, ancak bazı düzenlemeler yapılması kaydıyla sözleşmeden çekilmemenin daha doğru olacağını savunmaktadır.⁵⁹

2.2. İstanbul Sözleşmesine Karşı Çıkan Muhafazakâr Kadınlar ve Sebepleri

Yazısına İstanbul Sözleşmesi'nin bir manifesto olduğunu söyleyerek başlayan Sibel Eraslan, sözleşmenin cinsiyet ayrımını şiddetin kaynağı olarak belirttiğini ifade ediyor. Ayrıca sözleşme hakkında en korktuğu hususlardan birinin de feminizm ve LGBT düşünceleri çerçevesinde geliştirilmiş olduğunu söylüyor. Aynı şekilde sözleşmeye ve feminist bakış açısına göre Eraslan, kadın-erkek diye bir ayrımın olmadığı, bu ayrımın sebebinin toplumun dayatması sebebiyle olduğu inancının tespitini öne sürüyor. Ona göre sözde şiddeti önlemeyi amaçlayan bu sözleşme aslında cinsiyet ayrımını şiddetin ana faktörü olarak belirliyor. Yine 12. Maddede ifade edilen kadın-erkek eşitliğini sağlamak için toplumun ayrımcı gelenek ve göreneklerinin kökten kazılıp atılması söyleminin tehlikeli olduğunu ifade ediyor. Burada ayrıca sözleşmenin insanı kadın ya da erkek olarak değil de cinsiyetsiz bir role bürümeye çalıştığını söylüyor. Yazara göre, cinsiyet ayrımcılığını kökten kaldırmaya çalışan sözleşmeye göre bir öğretmenin kız öğrencisine kızım diye seslenmesi de bir şiddet olarak

⁵⁹ Ceyda Ulukaya, "Asıl mücadele zihniyetle", *Milliyet* (Erişim 05 Şubat 2021).

algılanmaktadır. Şiddet faktörünün sözleşmede en çok değinilen kısımlarından olan aile içi şiddeti de ele alan Eraslan, sözleşmeye göre aile kurumunun şiddetin kaynağı olarak görüldüğünü ifade ediyor. Son olarak “sözleşme kaldırılırsa kadını koruyamayız” tarzındaki söylemlere de 2014 yılından yani sözleşmenin yürürlüğe girdiği andan itibaren şiddetin bitmediğini ifade ediyor.⁶⁰

Fadime Özkan da İstanbul Sözleşmesi'nin şiddet hususunda yeterli olmadığını, kadına önem verilen bir sözleşme olmasına rağmen tartışmalar neticesinde kadın faktörünün göz ardı edildiğini ifade ediyor. Özkan'a göre sözleşme tam anlamıyla siyasi bir operasyona dönüşmüş durumdadır. Bu tartışmaların şiddeti daha kötü etkilediğini ve bunun yerine şiddete meyilli olanların düzeltilebileceğini söyleyen yazara göre sözleşmeden çekilsek de böyle zihniyetler var oldukça kadın cinayetleri de devam edecektir. Özkan ayrıca sözleşmeyi sert bir dille eleştirenlerin bu durumdan Ak partiyi sorumlu tuttuğunu ancak sözleşmenin meclisten sıfır retle geçtiğini söylüyor. Yani sözleşmeyi reddedenler aslında bir nevi muhalif olmaya çalışmakta ve amaç da aile değil siyasi bir husus olarak açığa çıkmaktadır. Özkan'a göre Ak parti sözleşmeyi savunanlarla reddedenler arasında kalmış ve iki tarafı da memnun etmesi mümkün görülmemektedir. Bu yüzden sözleşmenin revizyona gitmesi gerekmektedir.⁶¹

İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkan bir diğer muhafazakâr kadın yazar da Yıldız Ramazanoğlu'dur. Katıldığı bir konferansta sözleşmenin toplumu mahvettiğini ifade eden Ramazanoğlu'na göre İstanbul sözleşmesi yürürlükten kaldırılmalıdır. Avrupa'dan gelen kadınların Türkiye'de analizler ve kamuoyu incelemeleri yapmalarını eleştiren Ramazanoğlu bütün bunların siyaset ve oy kaygısı için yapıldığını söylemektedir.⁶²

Halime Kökce ise meseleye daha sağlıklı ve objektif bir biçimde yaklaşıyor. “Yeni Ortak Bölen” olarak isimlendirdiği İstanbul sözleşmesinin toplumu iki kutba ayırdığını, savunanların eşcinselliği savunuyor gibi itham edildiğini, sözleşmeyi eleştirenlerin ise şiddeti onaylayan, çocuk tacizlerine göz yuman kişiler olarak tasvir edildiğini ifade ediyor. Yazının akabinde sözleşmeyi ele alan Kökce şiddet oranlarında bir azalmanın olmadığını ve İstanbul sözleşmesinin kadını yaşatmadığını yani amacına uygun sürdürülemediğini açıklıyor. Sözleşmede en çok tartışılan kavramlardan toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim kavramlarının ise oldukça abartıldığından bahseden yazara göre reddedenlerin bu abartılı

⁶⁰ Sibel Eraslan, “İstanbul Sözleşmesine göre şiddetin kaynağı: Cinsiyet”, *Star.com.tr* (Erişim 06 Şubat 2021).

⁶¹ Fadime Özkan, “İstanbul Sözleşmesi: Ne oluyor, ne olacak?”, *Haber7* (Erişim 06 Şubat 2021).

⁶² İlke Haber Ajansı, “İstanbul Sözleşmesi toplumu mahvetti”, *Text, İLKHA* (İLKHA) (İLKHA, 1612560383).

tutumları amaçlarının aksine LGBT lobisine olumlu yönde hizmet etmiştir. Kısacası Kökce toplumdaki bu ayrışmanın oldukça yanlış olduğunu ve bu şekilde sağlıklı sonuçlara ulaşmanın zor olacağını ifade ediyor.⁶³

Sevda Türküsev, sosyal medya hesabında paylaştığı bir gönderide İstanbul sözleşmesi sadece şiddeti önleme amaçlı ortaya çıksaydı kimsenin bu durumdan rahatsız olmayacağını ifade ederek sözleşmenin çok farklı amaçlarının olduğunu savunuyor. Bu bağlamda en önemli amaçlarından birinin de LGBT'yi normalleştirme olduğunu ifade ederek sözleşmeye karşı tutumunu dile getiriyor.⁶⁴ Ayrıca Yeni Akit gazetesinde yayınlanan bir haberde Türküsev'in feminist söylemlerden olan "kadın erkekten üstündür" tavrına karşı çıktığı gözlemlenmektedir. Eşitliğin adalet olduğunu savunan Türküsev'e göre kadın-erkek fitraten eşit yaratılmamıştır ve bu durumu savunmak yanlış bir tutumdur. Ayrıca her iki cinse de insan olarak muamele yapılması gerektiğini savunarak şiddetin sadece kadın özelinde ele alınmaması gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁵

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kez içerisinde LGBT lobisinin bir söylemi olan cinsel yönelim ifadesinin bulunduğu bir sözleşme imzaladığını ifade eden Hilal Kaplan, devletin kendi vatandaşını korumak için bu lobinin kavramını kullanmasına gerek olmadığını ifade ediyor. Aynı şekilde kadını korumak için de LGBT lobisinin kavramlarına ihtiyacımız olmadığına değiniyor. İstanbul Sözleşmesinin yaşatmadığını ve sözleşmeden çekilsek de şiddetin ve cinayetin ortadan kalkmayacağını ifade eden Kaplan'a göre toplumun aile yapısındaki bozulmaların ailenin geri plana atılmasından ötürü kaynaklandığını ifade ediyor.⁶⁶

Son olarak muhafazakâr kadın yazarlardan Sema Maraşlı'nın görüşlerine yer vererek analiz kısmına geçiş yapacağız. İstanbul sözleşmesine neden karşı olduğunu yazısında maddeler halinde sıralayan Sema Maraşlı, sözleşmenin ve 6284 sayılı kanunun derhal kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede bazı maddelere göz atmamızda fayda vardır. Maraşlı, eşcinselliği meşru kabul ettiği için sözleşmeye karşı olduğunu ifade ederek bu durumun dinimiz tarafından lanetlendiğini belirtiyor. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının da İslami öğretilere uygun olmadığını ailenin var olması için cinsiyet kavramının

⁶³ Halime Kökce, "Yeni ortak bölen: İstanbul Sözleşmesi", *Star.com.tr* (Erişim 06 Şubat 2021).

⁶⁴ "sevda turkusev Twitter'da", *Twitter* (Erişim 06 Şubat 2021).

⁶⁵ "Sevda Türküsev erkek düşmanlarına seslendi: Erkek ve kadın birbirini tamamlamak için vardır - Yeni Akit" (Erişim 06 Şubat 2021).

⁶⁶ Hilal Kaplan, "İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmeli miyiz?", *Sabah* (Erişim 06 Şubat 2021).

gerekli olduğunu belirterek sözleşmenin bu kavramı barındırmasını eleştiriyor. Aynı şekilde sadece kadın özelinde olduğu ve erkeği şiddetin temsilcisi olarak gösterdiğinden ötürü de sözleşmeye karşı olduğunu dile getiriyor. Maraşlı'ya göre böyle bir tutum insan hakları bağlamında kabul edilemez bir ayrımcılıktır ve bu ayırım neticesinde kadın ve erkeğin birbirine düşman olması beklenmektedir. Bunun sonucu olarak da boşanma oranlarının artışı ve aile yapısının bozulması ortaya çıkacaktır. Yazının akabinde aile içerisinde olan bir anlaşmazlığın kamuya taşınmasını doğru bulmadığını ifade eden Maraşlı bu tarz sözleşmelerle şiddetin önüne geçilemeyeceğini, bunun ancak eğitimle mümkün olacağını savunmaktadır. Ayrıca cinsel istismar suçunda 6284 sayılı kanunda yer alan kadının beyanının esas alınmasını eleştirerek bu durumun olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden ve bazı kadınlar tarafından erkeklerin mağdur edileceğini ifade ederek bir an önce bu kanunun da kaldırılması talebini yineliyor.⁶⁷

Tartışma

İstanbul Sözleşmesi'ni destekleyen muhafazakâr kadınların söylemlerine baktığımızda birtakım ortak savunma noktalarının açığa çıktığını görmemiz mümkündür. Bunlardan ilki "cinsel yönelim" ve "toplumsal cinsiyet" kavramlarının açıklanmasıdır. Sözleşmenin destekleyicilerine göre ilgili maddede geçen bu tabirlerin eşcinselliği meşru kılan veya teşvik eden herhangi bir yönü bulunmamakta ve amaç sadece şiddeti önlemek olarak anlaşılmaktadır. Ancak burada tek şiddet faktörünün "erkek" olarak gösterilmesi gibi bir husus kafaları karıştırmaktadır. Herhangi bir ayırım yapmaksızın şiddete karşı olduğunu belirten sözleşmenin aslında büyük bir ayırım yaptığı görülmektedir. Aynı şekilde cinsel yönelim ve aile içi şiddet kavramlarının pek masum olmadığı düşünülmektedir. Cinsel yönelimi ne olursa olsun bir insana şiddet eğiliminde bulunmak elbette ki yanlıştır. Ancak tartışılan konu şiddet mevzuunu geçerek normalleştirmeye kadar uzanmaktadır. Aslında endişe duyulan husus da tam olarak burada karşımıza çıkmaktadır. Eşcinsel birliktelikler normalleştirilmeye mi çalışılmaktadır? Bir diğer husus ise sözleşmenin aile kurumunu yıpratmadığı bilakis şiddetin önüne geçilerek daha da güçlendirdiği savunulmaktadır. Aile yıkılıyor söylemlerinin sözleşmeyle bağdaştırılmasını gereksiz bulduklarını ifade ederek aile kurumunun yıkılmasının tek sebebinin bu hususa bağlamanın doğru olmadığı savunulmaktadır. Bu söylemin haklılık payı olduğu açıktır. Zira içerisinde bulunduğumuz çağ

⁶⁷ Sema Maraşlı, "İstanbul Sözleşmesi ve 6284 e Neden Karşıyız?" (Erişim 07 Şubat 2021).

itibariyle geleneksel, kültürel ve dini anlamda toplumda birtakım çöküntülerin meydana geldiği açıktır. Aile de bunlardan biri olup çağın olumsuz yönlerinden etkilenmiştir. İstanbul Sözleşmesi bu durumun sebeplerinden birisi olarak gösterilse bile tek sebebi olduğunu söylemek doğru değildir. Maddelerinde geçen kültür, gelenek ve dindeki sözleşmeye uymayan hususların kökten çıkarılıp atılması büyük bir tehdit olarak görülse de günümüzde bu kurumları istemsizce ortadan kaldıran başka unsurlar da mevcuttur. Öncelikle insanların zihinlerini en fazla meşgul eden sosyal medya mecralarına düzenleme getirmek bu noktada daha büyük bir önem taşımaktadır.

Sözleşmeyi destekleyen muhafazakâr kadınların işaret ettiği bir diğer husus da iktidarın sözleşmeden çekilmesinin sebebinin siyasi olmasıdır. Özellikle muhafazakâr camiadan büyük destek gören iktidar partisinin sözleşmeye karşı çıkanların oylarını kaybetme endişesi duymasından ötürü açık kapı bıraktığı ifade edilmektedir. Ancak aynı şekilde muhafazakârlardan da sözleşmeyi destekleyenler mevcut olduğundan çekilme peyderpey olmuştur. Bu bağlamda sözleşmenin siyasi bir ikilemde kaldığı gözlemlenmektedir. Sözleşmeden çekilirsek kadına şiddetin ve kadın cinayetlerinin artacağını ifade ederek böylesi bir durumda kadının toplumda ikinci sınıf muamele göreceğinden ve kadın-erkek eşitliğinin bir hayal olarak kalacağından endişe etmektedirler. Ancak sözleşme imzalandığı günden itibaren neredeyse on yıl geçmesine rağmen kadına şiddetin ve kadın cinayetlerinin yok olmadığı görülmektedir. Buradan görmekteyiz ki ne kadar sözleşme, kanun vs. çıkarılsa da toplum adalet ve merhamet noktasında yeterince eğitilmediği sürece kadın cinayetlerinin son bulmayacağı açıktır. Sözleşmenin savunucuları olan muhafazakâr kadınların da ortak ifadelerinden anlaşıldığı üzere çok fazla hakaretvari eleştiriler yapılmaktadır. Özellikle Kadem'e yöneltilen eleştirilerden rahatsız olduklarını ve sözleşmeye sahip çıktıklarını ifade ederek savunma girişimlerinde bulunmuşlardır.⁶⁸ Hakaret edenlerin yine muhafazakâr camiadan olması da üzücü bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira sözleşmeyi savunan her kadını eşcinselliğin savunucusu olarak görmek doğru bir davranış değildir.

Muhafazakâr camiaya baktığımızda İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkan yazarların destekleyenlerden daha geri planda kaldıklarını gözlemledik. Bu bağlamda özellikle Kadem gibi sivil toplum örgütlerinin sözleşmeyi desteklemesi ve siyasi açıdan iktidara yakın olmaları bir sebep olarak gösterilebilir. Ancak kesin bir dille sözleşmeye karşı çıkanlar da mevcuttur.

⁶⁸ "KADEM, 'İstanbul Sözleşmesi'ne sahip çıktı", *Bianet - Bağımsız İletişim Ağı* (Erişim 12 Kasım 2021).

Bu durumun ilk sebebi olarak cinsiyet ayrımının şiddeti artırdığı ifadesi mevcuttur. Sözleşme kadın-erkek ayrımı üzerinde büyük oranda durduğundan dolayı erkeğin bir şiddet unsuru görülmesi ve böyle bir durumda toplumdaki ayrışmaların ve dolayısıyla da şiddetin artmasının mümkün olması ifade edilmektedir. Böylelikle çok fazla boşanmaya neden olarak sözleşmenin gitgide aile yapısını bozduğunu, aileyi ortadan kaldırmayı amaçladığı savunulmaktadır. Sözleşmeye karşı çıkanların en önemli sebeplerinden birisi de maddelerde yer alan “toplumsal cinsiyet” ve “cinsel yönelim” ifadeleridir. Bu ifadelerle sözleşmenin LGBT lobisinin kavramını kullanarak eşcinselliği meşru kıldığı düşünülmekte ve İslam dinine göre haram olan bir davranışın maddelerden birine eklenmesine karşı çıkılmaktadır. Aynı şekilde feminist bir dille yazıldığı belli olan sözleşmede toplumsal cinsiyet tabiriyle toplumun yapı taşı olan aileyi oluşturan cinsiyet faktörünün yok edildiği düşünülerek eleştirilmektedir. Burada her ne kadar eşcinsellik savunulmasa da genel olarak aile içi şiddet hususunu ele alan bir sözleşmede cinsel yönelim tabirinin kullanılmasını “normalleştirme” olarak algılamak mümkündür.

Eleştirilen hususlardan bir diğeri de sözleşmenin kültür, gelenek, töre ve hatta dini tutumlar gibi ifadelerle karşıt olması, şiddetin kaynağı olarak bu kurumları görmesidir. Sözleşmeye karşı çıkan muhafazakâr kadınlara göre bu madde oldukça tehlikeli olup Türk toplum yapısını bozma niyetindedir. Türkiye gibi Müslüman bir ülkede böyle bir sözleşmenin imzalanmasını doğru bulmayarak bunun sadece feministlerin ve o görüşte olanların oylarını elde etmek için siyasi bir gerekçe olarak görmektedirler. Sözleşme imzalandığından beri yaklaşık on yıl geçmesine rağmen kadına şiddetin ve kadın cinayetlerinin bitmediğini delil göstererek sözleşme devam ederse de bitmeyeceğini ifade etmektedirler. Ayrıca çoğu kadının eleştirdiği maddelerden biri de Madde 66’dır. Burada bir izleme komitesi olan GREVIO’dan bahsedilmekte ve sözleşmeye üye devletlerden gelecek görevlilerin taraf devleti kontrol etmesi amaçlanmaktadır. Kadınlar bu durumu sert bir dille eleştirerek Avrupa’dan gelen bir heyetin neden Türk toplumuna müdahale edeceğini sorgulamaktadırlar. Aslında bu heyet üye ülkelerden seçilmekte ve Türkiye’den de temsilcileri bulunmaktadır.⁶⁹ Bu yüzden sadece Avrupa’dan gelen bir heyetin ülkemizi kontrol ettiğini ve raporlar sunduğunu söylemek yanlış bir ifade olacaktır.

⁶⁹ Bayraktar, “İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme”, 96.

Sonuç

Kadın hareketleri her toplumda geçmişten günümüze birçok faaliyetle görünür olmaya devam etmektedir. Kadına şiddet, kadın-erkek eşitliği, kadınların çalışması ve oy kullanmaları gibi hususlar geçmişte de günümüzde de tartışılan yalnızca birkaç konudan biridir. Kadınlar kendilerini toplum içerisinde bir birey olarak görmek ve erkeklerin gölgesinde kalmamak için uzun zamandır mücadele etmektedir. Hatta bazı kadınlar tüm erkeklere düşmanca bir tavır sergilemekte ve hareketlerini bu yönde yürütmektedir. Feminist olarak tanımlanan bu kadınların farklı düşüncelere ve inançlara sahip oldukları görülse de ortak bir nokta olan “kadın” hususunda buluştukları görülmektedir. İslami feminizm de tam olarak burada karşımıza çıkmaktadır. İlk bakışta İslam ve feminizm tabiri birbirine zıt gibi görünse de bu kadınlara göre hiç de öyle değildir. İslamiyet ve Kur’ân-ı Kerim, hadisler gibi dini metinlerin aslında kadına değer veren eşitlikçi ifadelerle sahip olduğunu ancak erkek egemen bir dille yorumlandığı için toplumun bugünkü halini aldığını ifade ederler. Bu durumdan kurtuluşun feminizme bağlı olduğunu savunurlar.

Feminist bir dille yazıldığı düşünülen İstanbul Sözleşmesi’ne muhafazakâr kadınların da destek vermesi bu noktada karşımıza çıkmaktadır. İmzalanalı 10 yıldan fazla bir süre olmasına rağmen son birkaç yıldır tartışma konusu olması ve özellikle toplumun tanınan simaları tarafından tartışılması oldukça dikkat çekici bir husustur. Bazı tartışılan maddelerinin olmasının yanı sıra sözleşmenin amacı kadına şiddeti önlemek olarak ifade edilmekte ve bu bağlamda tedbirlerin alınmasını öne sürmektedir. Bazı maddelerin aşırı hükümler verdiği için -makalede de belirttiğimiz gibi- Türk toplumunu özellikle muhafazakâr camiayı rahatsız ettiği anlaşılmaktadır.

Muhafazakâr kadınların sözleşme bağlamındaki görüşlerine yer verdiğimiz bu makalede birtakım sonuçlara ulaştık. Ancak burada aşırı boyutların da yer aldığını görmek mümkündür. Sözleşmeyi savunan her muhafazakâr eşcinselliği de savunuyormuş gibi, sözleşmeye karşı çıkanlar ise şiddet yanlısıymış gibi algılanarak her iki kutbun da birbirine karşı yükseldiği durumları da görmek üzücüdür. Herkesin ortak paydada birleşerek kadına şiddeti engellemek için farklı adımlar atması gerekmektedir. Zira amaç kadın-erkek düşmanlığı ortaya koymak değil, ailenin dolayısıyla da toplumun huzurlu bir yapıya bürünmesini sağlamaktır. Sert bir dille insanların birbirini eleştirdiği, karşıt görüşlere tahammülün olmadığı bir yerde şiddetin yok olması mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden bir kâğıt parçasından şiddeti tamamen bitirmesini beklemek doğru değildir. Makalemizde

bahsettiğimiz gazetecilerin yanı sıra siyasilerin ve özellikle de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da sözleşmeye karşı olumlu-olumsuz yorumları bulunmuştur. Bütün bu tartışmalar neticesinde Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nden 20 Mart 2021 tarihinde çekilmiştir. İstanbul Sözleşmesi devam etseydi de insanlara şiddetin olumsuz yönlerini uygun bir dille göstermeden ve eğitmeden şiddetin de kadın cinayetlerinin de son bulmayacağı bir gerçektir.

Kaynakça

- Akkaş, İbrahim. "Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği". *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi* 2020/1 (2020), 55-72.
- Akyılmaz, Öznur - Köksalan, M. Emre. "Türkiye'de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği". *Kurgu* 24/2 (2016), 126-145.
- Alçı, Nagehan. "Biz kadınlar bu tuzağa düşmemeliyiz". *www.haberturk.com*. 20 Temmuz 2020. Erişim 27 Ocak 2021. <https://www.haberturk.com/yazarlar/nagehan-alcı/2749365-biz-kadinlar-bu-tuzaga-dusmemeliyiz>
- Altıparmak, Şerife - Budak, Hatice. "İslami Feminizm ve Türkiye'deki Yansımaları". *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Erişim 11 Kasım 2021. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karataysad/issue/57168/807045>
- Arslantürk, Zeki - Amman, M. Tayfun. *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020.
- Ayık, Hasan. "Toplumsal Cinsiyet Kavramının Tarihsel Arka Planı". *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*. ed. Mahsum Aytepe. İstanbul: Tire Kitap, 2020.
- Badran, Margot. "İslami Feminizm: Nedir?" çev. Öykü Elitez. *İslami Feminizmler*. ed. Zahra Ali. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Bakırcı, Kadriye. "İstanbul Sözleşmesi". *Ankara Barosu Dergisi* 4 (01 Temmuz 2015), 133-204.
- Balcı, Muharrem. *İstanbul Sözleşmesinden İnsanı ve Aileyi Korumak*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2020.
- Başak, Suna. "Toplumsal Cinsiyet". *Sosyolojiye Giriş*. ed. İhsan Çapçuoğlu - Hayati Beşirli. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Bayraktar, Tuğba. "İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/3 (28 Aralık 2018), 87-111. <https://doi.org/10.15337/suhfd.438125>
- Bekki, Yavuz Bülent. *Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi'ne Yönelik Tepkilerin Netnografik Analizi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Böhürler, Ayşe. "Başımıza İstanbul sözleşmesi kadar taş düşsün!" Text. *Yeni Şafak*. Yeni Şafak. 13 Temmuz 2019. Erişim 27 Ocak 2021. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/aysebohurler/basiniza-istanbul-sozlesmesi-kadar-tas-dussun-2052032>
- Ceylan, Harun. *Kültürel İşgal Girişimi-İstanbul Sözleşmesi*. İstanbul: Kudema, 2020.
- Çakır, Elif. "Tuhaf şeyler oluyor!" *KARAR*. 10 Temmuz 2019. Erişim 30 Ocak 2021. <https://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/tuhaf-seyler-oluyor-10705>
- Çolak, Abdullah. "İslam Hukuku Perspektifinden İstanbul Sözleşmesi". *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*. ed. Mahsum Aytepe. İstanbul: Tire Kitap, 2020.
- Demir, Zekiye. *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Dilipak, Abdurrahman. "AKP'nin papatyaları - Yeni Akit". 27 Temmuz 2020. Erişim 28 Ocak 2021. <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdurrahman-dilipak/akpnin-papatyalari-33008.html>
- Dursun, Akif. "İstanbul Sözleşmesi'nin İslam Hukukuna Göre Değerlendirilmesi". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 41-68.
- Editör42GP. "İstanbul Sözleşmesi Yaşatır". *İstanbul Gönüllüleri*. Erişim 07 Şubat 2021. https://www.istanbulgonulluleri.org/istanbul_sozlesmesi_yasatir
- Eraslan, Sibel. "İstanbul Sözleşmesine göre şiddetin kaynağı: Cinsiyet". *Star.com.tr*. Erişim 06 Şubat 2021. <https://www.star.com.tr/yazar/istanbul-sozlesmesine-gore-siddetin-kaynagi-cinsiyet-yazi-1561575/>

- Gazi, Filiz. "Hidayet Şefkatli Tuksal: Ayasofya ve İstanbul Sözleşmesi önceden planlanmış bir strateji değil". Text. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/24/hidayet-sefkatli-tuksal-ayasofya-ve-istanbul-sozlesmesi-onceden-planlanmis-bir-strateji-degil>. Gazete Duvar. Gazete Duvar. 24 Temmuz 2020. Erişim 29 Ocak 2021. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/24/hidayet-sefkatli-tuksal-ayasofya-ve-istanbul-sozlesmesi-onceden-planlanmis-bir-strateji-degil>
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- Gönç Şavran, Temmuz. "Aile ve Kadın". *Sosyolojiye Giriş*. ed. Nadir Suğur. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Günerigök, Mustafa. "Toplumsal Cinsiyet, İslam ve İstanbul Sözleşmesi". *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*. ed. Mahsum Aytepe. İstanbul: Tire Kitap, 2020.
- Gürhan, Nazife. "Toplumsal Cinsiyet ve Din". *Şarkiyat* 4 (2010), 58-80.
- Hatemi, Kezban. "AV. Kezban Hatemi'nin Kadem İstanbul Sözleşmesi Raporu ve Basına Sunum Metni Hakkındaki Görüşleri". *Hatemi Hukuk Bürosu*. Erişim 28 Ocak 2021. <https://www.hatemihukukburosusu.com/av-kezban-hateminin-kadem-istanbul-sozlesmesi-raporu-basina-sunum-metni-hakkindaki-gorusleri.html>
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. çev. Levent Köker. Ankara: BB101 Yayınları, 2019.
- İlke Haber Ajansı. "İstanbul Sözleşmesi toplumu mahvetti". Text. *İLKHA*. İLKHA. İLKHA. 1612560383. Erişim 06 Şubat 2021. <https://ilkha.com/guncel/istanbul-sozlesmesi-toplumu-mahvetti-110030>
- Kanbir, Figen. "Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Hareketleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/1 (2017), 209-224.
- Kaplan, Hilal. "İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmeli miyiz?" *Sabah*. Erişim 06 Şubat 2021. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hilalkaplan/2020/07/08/istanbul-sozlesmesinden-cekilmeli-miyiz>
- Karaca, Nihal Bengisu. "İstanbul Sözleşmesi kritik virajda". *www.haberturk.com*. 31 Temmuz 2020. Erişim 28 Ocak 2021. <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/2760386-istanbul-sozlesmesi-kritik-virajda>
- Kip, Ayşegül. "Feminizm ve Din". *Sosyolojik Açından Din ve Siyaset El Kitabı*. ed. Özcan Güngör. Ankara: Nobel Yayın, 2020.
- Kirman, Mehmet Ali. *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Kökce, Halime. "Yeni ortak bölen: İstanbul Sözleşmesi". *Star.com.tr*. Erişim 06 Şubat 2021. <https://www.star.com.tr/yazar/yeni-ortak-bolen-istanbul-sozlesmesi-yazi-1562886/>
- Maraşlı, Sema. "İstanbul Sözleşmesi Detaylı İnceleme". *Çocuk & Aile* (blog), 13 Şubat 2019. <http://www.cocukaile.net/istanbul-sozlesmesi-detayli-inceleme/>
- Maraşlı, Sema. "İstanbul Sözleşmesi ve 6284 e Neden Karşımız?" Erişim 07 Şubat 2021. <http://www.cocukaile.net/istanbul-sozlesmesi-ve-6284-e-neden-karsiyiz/>
- Özcan, Begüm. *Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Feminist Hareketin Ve Devletin Karşılaştırmalı Yaklaşımı: İstanbul Sözleşmesi Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özkan, Fadime. "İstanbul Sözleşmesi: Ne oluyor, ne olacak?" *Haber7*. Erişim 06 Şubat 2021. <https://www.haber7.com/yazarlar/fadime-ozkan/3001047-istanbul-sozlesmesi-ne-oluyor-ne-olacak>
- Toker, İhsan. "Sosyolojik Açından Cinsiyet ve Türkiye'deki Güncel Dolaylımlar". *İstanbul Sözleşmesi - Disiplinler Arası Bir Soruşturma*. ed. Mahsum Aytepe. İstanbul: Tire Kitap, 2020.
- Ulukaya, Ceyda. "Asıl mücadele zihniyetle". *Milliyet*. Erişim 05 Şubat 2021. <https://www.milliyet.com.tr/pazar/asil-mucadele-zihniyetle-6277414>

- Vatandaş, Celalettin. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *Sosyoloji Konferansları* 0/35 (2011), 29-56.
- Yavuz Özınanır, Sultan. "Kadın Perspektifli Bir İslami Yorumlama Biçimi Olarak Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi". *Fe Dergi* 8/1 (2016), 117-130.
- "Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü". Erişim 02 Kasım 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>
- Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. "KADEM, 'İstanbul Sözleşmesi'ne sahip çıktı". Erişim 12 Kasım 2021. <https://www.bianet.org/bianet/kadin/228376-kadem-istanbul-sozlesmesi-ne-sahip-cikti>
- "Kültür ve İletişim » Makale » İslamcı Basında İstanbul Sözleşmesi Karşıtlığının İzlekleri: Milli Gazete Örneği". Erişim 10 Kasım 2021. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturveiletisim/issue/64714/915364>
- "Muhafazakâr kadınlardan İstanbul Sözleşmesi çıkışı: Sahip çıkılmalı - Son Dakika Haberleri". Erişim 10 Kasım 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/muhafazakar-kadinlardan-istanbul-sozlesmesi-cikisi-sahip-cikilmali-41582320>
- "Nisâ Suresi Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı". Erişim 24 Kasım 2021. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/4-nisa-suresi>
- Twitter. "sevda turkusev Twitter'da". Erişim 06 Şubat 2021. <https://twitter.com/sevdaturkusev/status/1292450884140630017>
- "Sevda Türküsev erkek düşmanlarına seslendi: Erkek ve kadın birbirini tamamlamak için vardır - Yeni Akit". Erişim 06 Şubat 2021. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/sevda-turkusev-erkek-dusmanlarina-seslendi-erkek-ve-kadin-birbirini-tamamlamak-icin-vardir-904826.html>